

Meziválečná ruská emigrace a SLÚ

Akademie věd
České republiky

SLOVANSKÝ
SÚSTAV

věda

kolem
nás

prostory
společné
paměti

89

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., byl zřízen z iniciativy prezidenta T. G. Masaryka zákonem přijatým Parlamentem ČSR 25. 1. 1922, avšak kvůli různým byrokratickým překážkám mohl svou činnost zahájit až v roce 1928. Ústav byl rozdělený na dva odbory – kulturní, jehož členy byli významní čeští vědci, a národohospodářský, do něhož byli nominováni přední čeští průmyslníci a činitelé hospodářského života republiky. Prvním předsedou ústavu byl zvolen archeolog a etnograf prof. Lubor Niederle (1865–1944). Cílem ústavu se stalo pěstování všech oborů slavistického bádání od archeologie a historie až po filologii a lingvistiku. Ústav rychle dosáhl značného mezinárodního uznání, avšak německá okupace způsobila ochromení jeho činnosti, v roce 1943 byl pak ústav zrušen. Po osvobození byl Slovanský ústav jako vědecká instituce obnoven a v roce 1953 byl včetně své brněnské pobočky, zřízené o rok dříve, začleněn do nově založené Československé akademie věd. Přes své nesporné badatelské úspěchy byl však ústav pod záminkou „přežívajícího masarykizmu“ v roce 1963 opět zrušen. Znovu byl obnoven díky úsilí některých svých bývalých zaměstnanců až na jaře roku 1992, nejprve jako společné pracoviště AV ČR (jako autonomní složka archivu) a Filozofické fakulty UK, od 1. 1. 1998 pak jako jeden ze samostatných ústavů AV ČR.

V současnosti je těžištěm činnosti SLÚ AV ČR, v. v. i., výzkum slovanských jazyků a literatur v evropském kulturním kontextu. Vychází z tradičního komparativního pojetí, srovnávajícího jednotlivé jazyky a literatury vzájemně mezi sebou, a obohacuje tento pohled o interkulturní a interdisciplinární problematiku překračující slovanský jazykový areál směrem k dalším evropským kulturám. Je vydavatelem tří vědeckých mezinárodních recenzovaných periodik: *Slavia*, *Germanoslavica* a *Byzantinoslavica*.

Organizačně je ústav rozdělen do tří oddělení: oddělení paleoslovenistiky a byzantologie, oddělení slavistické lingvistiky a lexikografie a oddělení dějin slavistiky a slovanských literatur. Badatelské zázemí pak spoludotváří veřejně přístupná Knihovna Slovanského ústavu, čítající na 80 000 oborově zaměřených odborných publikací a dále řadu tuzemských a zahraničních vědeckých časopisů.

Oddělení paleoslovenistiky a byzantologie se zabývá studiem staroslověnského a církevněslovanského jazyka a písemnictví; v ČR unikátní byzantologická sekce se orientuje především na výzkum dějin Byzantské říše, Velké Moravy a na bádání v oblasti byzantsko-slovanských vztahů. Na pracovišti byl v minulosti zpracován unikátní čtyřdílný *Slovník jazyka staroslověnského*, k jehož prvnímu dílu byly v roce 2016 dokončeny dodatky, a *Staroslověnský slovník podle rukopisů 10. a 11. století* (*Staroslavjanskij slovar' po rukopisjam X–XI vekov*), jehož druhé vydání je nyní připravováno. V současnosti je zpracováván rovněž Řecko-staroslověnský index a od roku 2016 je činnost oddělení spjata s projektem GORAZD: Digitální portál staroslověštiny, který bude základem pro elektronické zpracování a zpřístupnění materiálu z této oblasti. Pracoviště se vedle dlouhodobých lexikografických úkolů věnuje také vydávání kritických edic staroslověnských a církevněslovanských textů.

Na obálce setkání emigrantů na Zbraslavi, tzv. Zbraslavské pátky, které se staly nejširším kontaktním místem ruské diaspory v Praze v první polovině dvacátých let 20. století (archiv SLÚ)

Ruská emigrace v meziválečném Československu

Po revolučních událostech v r. 1917 a následné občanské válce v Rusku utíkaly před bolševiky tisíce občanů bývalého Ruského impéria. Svůj nový domov hledali na Balkáně, v západní Evropě, Americe i v Austrálii. V důsledku této masivní migrace byla zahájena mezinárodní humanitární akce. Mezi zeměmi, které se jí účastnily, zaujala zcela výjimečné místo nově vzniklá Československá republika.

Československo se ve dvacátých letech 20. století stalo natolik významným intelektuálním a vědeckým centrem emigrace z Ruska, že Praha byla v té době dokonce nazývána ruským Oxfordem. Nebyla náhoda, že si ruská inteligence vybrala pro svůj exil Československou republiku. Obecná orientace politických názorů většiny československých politiků, kteří existenci bolševického Ruska nepřijali a neuznávali, výrazně přispěla k příznivému postoji zdejší vlády k emigrantům. Rovněž prezident T. G. Masaryk pohlížel na Rusko jako na evropskou zemi, která se od ostatních liší pouze svým stupněm vývoje; která je sice zemí zaostalou, ale není pro Evropu cizí a je zemí budoucnosti. Vůči sovětskému Rusku byl kritický, ale doufal, že v budoucnu vznikne silné demokratické federální Rusko. Rečeno slovy Masarykova přítele, ruského historika a politika Pavla Nikolajeviče Miljukova (1859–1943), se Masaryk „podíval na ruskou současnost a minulost očima Evropana a demokrata.“ Tyto názory československých vládních představitelů byly blízké i ruským liberálům a demokratům, kteří do Československa přicházeli.

V. A. Francev s ruskými studenty z Filozofické fakulty UK

(archiv SLÚ)

Pro uprchlíky připravila mladá Československá republika podmínky, jaké nebyly v žádné jiné zemi. Již v r. 1919 vláda schválila pomocnou akci, hrazenou z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí, na jejíž realizaci se podílela ministerstva, vládní úřady a řada dalších institucí. V červenci 1921 bylo schváleno nařízení o provádění tzv. Ruské pomocné akce pod osobní záštitou prezidenta T. G. Masaryka. Důraz byl kladen na humanitární charakter akce. V jejím rámci bylo zemědělcům, studentům a vědcům umožněno přijet do Československa pracovat, dokončit studia nebo pokračovat ve vědecké práci, ale i založit zde školy, vědecké, společenské a kulturní instituce (v Praze tak vznikla například Ruská lidová univerzita, Ruský institut, Ruská právnická fakulta, Archeologický ústav N. P. Kondakova aj.). Tím vláda umožnila představitelům emigrace se nejenom usadit po dlouhém a nelehkém útěku z vlasti, získat vzdělání a najít si práci, ale také pomohla vytvořit podmínky a příležitosti pro zachování jejich národní identity a kultury. Ruská pomocná akce se tak stala jedinečným pokusem o vytvoření zahraničního, v tomto případě ruského, vědeckého a vzdělávacího komplexu v exilu. Jejím cílem bylo pomáhat Rusku ve jménu jeho budoucnosti. Politici předpokládali, že se po porážce bolševiků pomocná akce příznivě odrazí v ekonomických i politických vztazích s novým Ruskem. Při jejím schvalování ovšem vycházeli z předpokladu, že se bude jednat pouze o pěti- až osmileté období.

Kromě státní pomoci se v pomoci emigrantům angažoval Československý červený kříž, který se staral o válečné invalidy, starce a sirotky. Pomáhali rovněž bohatí

Slavnostní průvod u příležitosti oslav Dne ruské kultury v Moravské Třebové v první polovině dvacátých let

(archiv SLÚ)

slavjanofilové z řad bankéřů, statkářů a podnikatelů. Mezi politiky měli emigranti největší zastání u Karla Kramáře a jeho manželky Naděždy Nikolajevny. Jejich pomoc byla tak výrazná, že Kramáře nazývali otcem ruské emigrace.

Emigranti přišli do Československa v několika vlnách. První tvořili zajatci z první světové války, kteří se po skončení války nevrátili do Ruska. Menší vlna emigrantů se v Československu objevila na přelomu let 1920 a 1921. Masivní příliv nastal na podzim r. 1921, kdy byli po zahájení Ruské pomocné akce transportováni exulanti z poloostrova Gallipoli, z Konstantinopole a z ostrova Lemnos. Většinu z těchto emigrantů tvořili rolníci, o které byl také v ČSR největší zájem jako o potenciální dělníky v zemědělství. Současně přijížděli mladí lidé, kteří v Československu chtěli pokračovat ve studiu. Část emigrantů přijela s československými legionáři. Zvláštní skupinu emigrantů potom tvořila ruská vědecká elita. Do Československa přišla velká část ze stovek pracovníků vysokých škol, profesorů a vědců, kteří byli v r. 1922 násilně vysídleni ze své vlasti. Další špičkoví odborníci byli pozváni přímo představiteli jednotlivých univerzit, vědeckých společností a průmyslových podniků, ale i politiky. Jako příklad můžeme uvést vynikajícího filozofa Borise Valentinoviče Jakovenka (1884–1949), který přijel do Československa na osobní pozvání T. G. Masaryka v r. 1924.

Celkový počet emigrantů, kteří žili v meziválečném Československu, se v průběhu let měnil. Údaje v jednotlivých pramenech nejsou zcela jednotné, nicméně se odhaduje, že v polovině dvacátých let počet ruských imigrantů dosáhl necelých 30 000 lidí. V r. 1931 již došlo k mírnému poklesu, v Československu bylo registrováno 22 000 lidí.

Koncem dvacátých let začala československá vláda výdaje na Ruskou pomocnou akci výrazně snižovat. V r. 1928 začal platit nový zákon na ochranu domácího trhu práce, který při přijímání do zaměstnání upřednostňoval československé občany před cizinci a příslušníci emigrace tak hůře hledali zaměstnání. Po uznání SSSR *de iure* československou vládou v roce 1934 si navíc mnozí emigranti uvědomili, že se do své vlast již pravděpodobně nevrátí. I kvůli tomu v první polovině třicátých let významnou měrou vzrostl počet žádostí o československé občanství.

Omezení finančních prostředků ve třicátých letech zasáhlo mnoho emigrantských škol, organizací a uskupení, avšak pomocná akce ještě nebyla zcela ukončena. V nových podmínkách se zaměřila na nejchudší vrstvu emigrace a na podporu představitelů vědy a umění. Díky tomu vědecká a kulturní činnost emigrace vzkvétala a ta se stále více integrovala do československého vědeckého a kulturního života. V r. 1936 byla Ruská pomocná akce ukončena definitivně.

Druhá světová válka byla těžkým obdobím i pro ruské emigranty. Řada z nich byla sledována gestapem, mnozí skončili ve vězení nebo koncentračních táborech. Na jaře roku 1945 se pak příslušníci ruské emigrace museli rozhodnout, jak se postaví k postupu Rudé armády. Někteří spoléhali na československé občanství s tím, že je před sovětskou mocí ochrání, někteří se rozhodli k útěku. Dva dny po vstupu Rudé armády do Prahy, 11. května 1945, začaly jednotky sovětské vojenské kontrarozvědky SMERŠ podle předem připravených seznamů emigranty zatýkat. Počet příslušníků emigrace násilně deportovaných do SSSR se pohyboval řádově ve stovkách, pouze desítky z nich se do Československa vrátili. Naprostá většina lidí odvezených do Sovětského svazu zemřela během pobytu v gulagu.

V. A. Francev
(archiv AV ČR)

Část emigrantů v Československu zůstala i po roce 1948. Někteří z nich se poté raději k emigraci přestali hlásit, někteří byli v padesátých letech sledováni Státní bezpečností, někteří se zapojili do činnosti komunistické strany. Dnešní generace potomků ruských emigrantů se již plně začlenila do české společnosti a ta už je vnímá jako Čechy.

Působení ruské emigrace ve Slovanském ústavu

Slovanský ústav byl s emigrací z území bývalého Ruského impéria symbolicky spojen již od samého počátku své existence. Ve stejném roce, kdy se naplno rozběhla Ruská pomocná akce, přijal parlament Československé republiky z podnětu prezidenta Masaryka zákon o založení Slovanského ústavu. Když potom v r. 1928 zahájil Slovanský ústav fakticky svoji činnost, spojila s ním svůj další vědecký život i řada významných ruských vědců a profesorů, kteří se v něm nadále věnovali odborné činnosti. Jako vůbec první představitel ruské emigrantské inteligence byl za řádného člena I. odboru (kulturního) Slovanského ústavu zvolen v r. 1928 filolog, slavista a historik literatury Vladimir Andrejevič Francev (1867–1942), který byl ještě před první světovou válkou členem Královské české společnosti nauk a dopisujícím členem České akademie věd a umění. V r. 1921 přijel Francev do Československa a stal se profesorem slovanské filologie na Karlově univerzitě. Současně byl ředitelem Ruského institutu v Praze. Ve své práci se soustředil především na mezislovanské literární vztahy.

V témže roce se stali členy ústavního Sboru pro výzkum Podkarpatské Rusi Julian Andrejevič Javorskij a Alexej Leonidovič Petrov. Etnograf, literární vědec a slavista J. A. Javorskij (1873–1937) emigroval do Československa v r. 1925. Vedl seminář pro studium Podkarpatské Rusi na Ruské lidové univerzitě v Praze. Věnoval se dějinám písemnictví na Podkarpatské Rusi a staroruské literatury a východoslovenskému folklóru. Historik a slavista A. L. Petrov (1859–1932) se ještě v Rusku věnoval především dějinám Uherské Rusi. Proto se i po jeho emigraci do Československa v r. 1922 staly hlavní oblastí jeho vědeckého zájmu dějiny Podkarpatské Rusi a rovněž vztahy ruského a slovenského obyvatelstva na východním Slovensku.

Nejvíce ruských emigrantů bylo za členy Slovanského ústavu přijato v r. 1929. Činnými členy bylo tehdy zvoleno následujících dvanáct badatelů různého profesního zaměření: Lingvista, slavista a literární vědec Roman Osipovič Jakobson (1896–1982) přijel do Československa v r. 1921 jako tlumočník misie Červeného kříže, záhy se však začal věnovat vědecké práci. Spolupracoval s předními českými lingvisty, např. s Vilémem Mathesiem a Bohuslavem Havránkem či Janem Mukařovským, s nimiž v r. 1926 založil známý Pražský lingvistický kroužek. Od r. 1933 přednášel ruskou filologii na Masarykově univerzitě v Brně a vedl tamní katedru ruské filologie. Z Československa odjel v r. 1939. V r. 1968 obdržel u příležitosti VI. mezinárodního slavistického sjezdu čestný doktorát Univerzity Karlovy a Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně.

Historik a slavista Antonij Vasiljevič Florovskij (1884–1968) byl v září 1922 vypovězen z Ruska, v lednu 1923 přijel do Prahy. Jako pedagog působil na různých ruských školách. V r. 1936 byl jmenován mimořádným profesorem, v r. 1948 řádným profesorem Karlovy univerzity, na které působil do r. 1957. V Československu

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
A NÁRODNÍ OSVĚTY.

VPRAZE, dne

12. září

1930.

Č. j. 98.139/30-IV.-1.

Při odpovědi budíž toto číslo jednací uvedeno.
O každé věci pište samostatně.

Věc: Praha-Slovanský ústav-jmenování
dalších členů.

Odpověď k čís. ze dne

Přílohy 2.

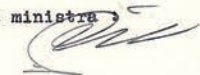
Presidiu Slovanského ústavu

v P r a z e .

Notou ze dne 1. července 1930, č. 10.372/30 m.r. sdělilo sem předsednictvo ministerské rady, že pan prezident republiky schválil podle ustanovení §u 4. zákona ze dne 25. ledna 1922, č. 27 Sb.z.a n., rozhodnutím ze dne 14. června 1930 volbu řádných profesorů Karlovy university v Praze, PhDr. Vladimíra F r a n c e v a a PhDr. Marjana S z y j k o w s k é h o řádnými členy Slovanského ústavu v Praze.

Doklady o státním občanství obou shora jmenovaných svého času sem zaslané, se zároveň vracejí.

Za ministra

19. IX. 1930. Francelou
Szykowski

se soustředil na výzkum česko-ruských a česko-východoslovanských politických, kulturních a obchodních vztahů od desátého do osmnáctého století. Stěžejními díly, věnujícími se tomuto tématu, se staly jeho monografie *Češi a východní Slované I-II* a *Česko-ruské obchodní styky v minulosti*.

Archeolog a uměnovědec Alexandr Petrovič Kalitinskij (1880–1946) žil v Československu v letech 1923–1930. Přednášel na Karlově univerzitě, byl členem vedení Archeologického ústavu N. P. Kondakova. Zabýval se kulturami stepních národů jižního Ruska. Vynikající historik Alexandr Alexandrovič Kizevetter (1866–1933), byl stejně jako A. V. Florovskij vypovězen ze sovětského Ruska, do Československa přijel v prosinci 1922. Stal se profesorem Ruské právnické fakulty v Praze, Ruské lidové univerzity (od r. 1929 byl jejím prorektorem) a smluvním profesorem Karlovy univerzity. Ve své práci se specializoval na ruské dějiny, věnoval se i literárně vědecké a kritické činnosti. Historik Ivan Ivanovič Lappo (1869–1944) pobýval v Československu v letech 1924–1933. Přednášel na Ruské právnické fakultě a Ruské lidové univerzitě. Zajímal se především o dějiny litevského státu, byl jedním z hlavních představitelů ruské školy v oblasti litevsko-ruské historie.

Filozof, literární a hudební vědec Ivan Ivanovič Lapšin (1870–1952) patřil mezi vědce vypovězené v r. 1922 ze sovětského Ruska. V Československu žil od začátku r. 1923 a věnoval se zde české filozofii (T. G. Masaryk), pedagogice (J. A. Komenský)

Oslava šedesátin A. A. Kizevettera (uprostřed, sedící na židli)

(archiv SLÚ)

a hudbě (B. Smetana, L. Janáček). Přednášel na Karlově univerzitě, Německé univerzitě v Praze a na pražských ruských vysokých školách. Jevgenij Alexandrovič Ljackij (1868–1942) se zabýval filologií, folkloristikou, etnografií a dějinami literatury. Do Československa přijel v r. 1921. Byl profesorem ruského jazyka a literatury na Karlově univerzitě, přednášel na Ruské lidové univerzitě. Kromě dějin ruské literatury se zabýval i prací na učebnicích ruštiny. Historik umění Nikolaj Lvovič Okuněv (1885–1949) žil v Československu od r. 1923. Přednášel na Karlově univerzitě, ČVUT a v Ruském pedagogickém institutu. Spolupracoval s redakcí *Masarykova slovníku naučného*, za druhé světové války pracoval ve Slovanské knihovně.

V r. 1923 přijel do Československa bibliograf a literární kritik Vladimír Nikolajevič Tukalevskij (1881–1936). Byl nejprve ředitelem Ruské knihovny při MZV ČSR (1924) a od r. 1927 stál v čele ruského oddělení Slovanské knihovny. Jako literární historik se věnoval ruské literatuře 18. století.

Dalšími členy I. odboru se v r. 1929 stali výše zmíněný A. L. Petrov a historikové Jevgenij Francevič Šmurlo a Boris Alexejevič Jevreinov. Jevgenij Šmurlo (1854–1934) žil v Československu od r. 1924. Ve svém vědeckém díle se zaměřoval především na dobu Petra I. a na vztahy Ruska se západní Evropou. Boris Jevreinov (1888–1933) přijel do Prahy v r. 1923. Zabýval se především dějinami Ruska v 19. století, byl rovněž znalcem církevní hudby. Na sklonku života sbíral v archivech materiály k dějinám česko-ruských vztahů.

Činnými členy II. odboru (národohospodářského) byli téhož roku zvoleni ekonomové S. N. Prokopovič, V. F. Totomianc a N. S. Žekulin. Ekonom a statistik Sergej Nikolajevič Prokopovič (1871–1955) žil v Praze v letech 1924–1939. Založil a vedl zde Ekonomický kabinet, věnoval se studiu, systematizaci, přehledu a kritice hospodářského, společenského a politického života v SSSR. Vachan Fomič

Schůze členů Slovanského ústavu k uctění památky zesnulého A. A. Kizevettera

(archiv SLÚ)

Presidium Slovanského Ústavu.
 Obdržel jsem Vaše oznámení, že
 jsem byl zvolen Valným Shromážděním
 a zvolen řádným členem Slovanského
 Ústavu. Považuji to za velkou čest
 a dovoluji si vyjádřit touto cestou
 svůj hluboký dík.
 V dohodě s vámi
 Prof. Dr. E. Ljacev

Poděkování J. A. Ljackého za zvolení řádným členem Slovanského ústavu

(archiv AV ČR)

Totomianc (1875–1964) se kromě ekonomie zabýval i dějinami družstevnictví. V Československu žil v letech 1923–1939. Byl profesorem Ruské právnické fakulty a lektorem Ruského institutu zemědělského družstevnictví v Praze. Nikolaj Sergejevič Žekulin (1892–1933) přijel do Prahy v r. 1921. Přednášel na Ruské právnické fakultě a na Ruské lidové univerzitě.

Zahraničními členy ústavu byli v r. 1929 zvoleni P. N. Miljukov, Nikolaj Onufrijevič Losskij, Fjodor Vasiljevič Taranovskij, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, Georgij Vladimirovič Vernadskij, Petr Berngardovič Struve a Dmitrij Petrovič Svjatopolk-Mirskij. Nikolaj Losskij (1870–1965), psycholog, filozof a pedagog, byl v r. 1922 vypovězen z Ruska. Stal se profesorem filozofie na Ruské právnické fakultě, současně přednášel na Ruské lidové univerzitě, Karlově univerzitě a Masarykově univerzitě. Od r. 1942 působil na bratislavské univerzitě, kde řídil seminář filozofie. Zajímal se o otázky nábožensko-mravních základů společnosti, v Praze se zabýval i dějinami ruské filozofie. V r. 1945 z Československa odjel. Právník a historik F. V. Taranovskij (1875–1936) žil v emigraci v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců; lingvista a spoluzakladatel již zmiňovaného Pražského lingvistického kroužku N. S. Trubeckoj (1890–1938) přednášel na Vídeňské univerzitě. Historik G. V. Vernadskij (1887–1973) byl od r. 1922 profesorem Ruské právnické fakulty v Praze, v r. 1925 se stal ředitelem Archeologického ústavu N. P. Kondakova a v r. 1927 se přestěhoval do USA. Ekonom, sociolog a filozof P. B. Struve (1870–1944) žil v Československu v letech 1922–1925. Byl profesorem Ruské právnické fakulty, Ukrajinské svobodné univerzity a ředitelem Ruského institutu. Literární kritik a historik D. P. Svjatopolk-Mirskij (1890–1939) žil od r. 1921 v Anglii.

V r. 1930 přibyl mezi činnými členy Slovanského ústavu byzantolog, historik umění a archeolog Nikolaj Michajlovič Beljajev (1899–1930). Po příjezdu do Československa v r. 1922 a studiu na Karlově univerzitě pracoval jako vědecký tajemník a redaktor Seminaria Kondakoviana, později Archeologického ústavu N. P. Kondakova. Specializoval se na archeologii a dějiny umění, zvláště na byzantskou a ruskou ikonografii. Zahraničním členem byl zvolen historik a teolog Jevgenij Vasiljevič Spektorskij (1875–1951). Ten žil v Praze v letech 1924–1927 a byl zde profesorem a děkanem Ruské právnické fakulty a profesorem Karlovy univerzity.

O rok později byl za činného člena přijat literární vědec, kritik a historik Alfred Ljudvigovič Bem (1886–1945?), který žil v Praze od r. 1922. Přednášel na Karlově univerzitě, v Ruském pedagogickém institutu a na Ruské lidové univerzitě. Založil a vedl Seminář pro studium Dostojevského při Ruské lidové univerzitě, vedl literární uskupení mladých emigrantských básníků Poustevna básníků (Skit poetov). Světový věhlas mu přinesly literárně teoretické stati věnované klasické ruské literatuře, především tvorbě F. M. Dostojevského. Většina z nich zazněla poprvé v podobě referátů na Ruské lidové univerzitě v Praze. Psal rovněž o české literatuře (O. Březina, K. H. Mácha, P. Bezruč) a soudobé sovětské literární a literárněvědní produkci.

Spolu s Bemem byli zvoleni dva historikové, kteří do Československa přijeli také v r. 1922. Byzantoložka Marija Alexandrovna Andrejeva (1900 – po 1949) vystudovala dějiny na Karlově univerzitě. Přednášela na Ruské právnické fakultě, působila na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, byla členkou Archeologického ústavu N. P. Kondakova. Historik práva Mstislav Vjačeslavovič Šachmatov (1888–1943) přednášel na Ruské právnické fakultě a na Ruské lidové univerzitě. Se slavistou a historikem slovanského práva profesorem Karlem Kadlecem spolupracoval na slovníku slovanských právních termínů.

V r. 1932 byli za mimořádné členy Slovanského ústavu přijati tři ruští emigranti. Historik a právník Sergej Germanovič Puškarev (1888–1984) od r. 1921 přednášel na Ruské lidové univerzitě a rovněž spolupracoval s K. Kadlecem. V Československu žil do r. 1945. Filolog, lexikolog a lexikograf Leontij Vasiljevič Kopeckij (1894–1976) přijel do Československa v r. 1923. Učil na středních školách, od r. 1930 přednášel na Vysoké škole obchodní a Československé obchodní akademii, po r. 1945 působil i na pedagogické a filozofické fakultě Karlovy univerzity a na ČVUT. Současně pracoval jako poradce Ministerstva zahraničních věcí. Je autorem pětidílného rusko-českého slovníku a na jeho práci dnes navazují pracovníci lexikografického oddělení Slovanského ústavu. Etnografka a folkloristka Naděžda Filaretovna Melniková-Papoušková (1891–1978) přijela do Československa spolu s manželem legionářem v r. 1919. V období první republiky pracovala jako redaktorka. Po válce přednášela na olomoucké univerzitě národopis, byla redaktorkou uměleckého oddělení vydavatelství Melantrich a uměnovědnou konzultantkou československých muzeí.

V témže roce byl zahraničním členem zvolen i Petr Grigorjevič Bogatyrev (1893–1971). Jeho osobnost stojí za zmínku, i když se nejednalo o typického emigranta. Do Československa byl poslán v r. 1921 jako překladatel pro sovětské vyslancectví a zůstal zde do r. 1939. Po příjezdu do Československa se začal věnovat odborné činnosti v oblasti filologie, literární vědy, teatrologie a národopisu. Byl členem

Pražského lingvistického kroužku, spolupracoval s Romanem Jakobsonem. Díky své překladatelské činnosti zpřístupňoval ruským čtenářům českou literaturu, známý je především jeho překlad Haškova Švejka. Překládal však i díla Erbena, Jiráska nebo Tyla. Zajímal se i o styky českých a slovenských spisovatelů a kulturních pracovníků s ruským prostředím a o české vlivy v ruských dílech.

Mezi léty 1932 a 1934 byli za mimořádné členy II. odboru ústavu zvoleni tři emigranti: inženýr Nikolaj Nikolajevič Savin, agronom Vladimír Petrovič Klonov a ekonom Alexandr Michajlovič Bajkov. Nikolaj Savin (1877–1954) pracoval od r. 1923 ve Škodových závodech a spolupracoval s Československou společností normalizační. V Československu žil do r. 1945. Vladimír Klonov (1890–1945) přijel do Československa na začátku dvacátých let. Vystudoval ČVUT a poté pracoval jako odborný pracovník v různých zemědělských ústavech a v Ekonomickém kabinetu prof. Prokopoviče; v r. 1945 byl odvezen do SSSR. Alexandr Bajkov (1899–1963) pobýval v Československu v letech 1922–1939. Pracoval v Ekonomickém kabinetu prof. Prokopoviče, od r. 1935 přednášel ekonomii na ČVUT.

Zahraničními členy ústavu se ve stejné době stali zoolog Michail Michajlovič Novikov, literární historik Alexandr Lvovič Pogodin a filolog Sergej Josifovič Karcevskij.

L. V. Kopeckij (archiv SLÚ)

Michail Novikov (1876–1965) žil v Československu od r. 1923. Byl rektorem Ruské lidové univerzity, jako hostující profesor působil na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. V r. 1939 odjel na Slovensko, kde založil katedru zoologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity J. A. Komenského v Bratislavě a působil na ní jako profesor. Stál v čele Ústavu zoologie a srovnávací anatomie a přednášel na Slovenské vysoké škole technické. V r. 1945 odjel do Německa, od r. 1949 žil v USA. Alexandr Pogodin (1872–1947) přednášel od r. 1920 na Bělehradské univerzitě. Sergej Karcevskij (1884–1955) přijel do Československa v r. 1922. Přednášel na Karlově univerzitě, učil na ruském gymnáziu v Praze a v Ruském pedagogickém institutu J. A. Komenského. V r. 1928 odjel do Švýcarska, kde se stal profesorem na ženevské univerzitě.

V r. 1935 byl za mimořádného člena I. odboru zvolen historik Alexandr Filaretovič Izjumov (1885–1950). V r. 1922 byl sovětskou vládou vypovězen z Ruska, v r. 1925 přijel do Československa. Byl vedoucím oddělení dokumentů v Ruském zahraničním historickém archivu a od r. 1934 byl zástupcem ředitele archivu. Zabýval se především ruskými dějinami 19. a 20. století a archivní teorií.

Posledním emigrantem, který byl zvolen mimořádným členem I. odboru Slovanského ústavu, se stal v r. 1937 historik Jevgenij Filimonovič Maksimovič (1896–1965). Do Československa přijel v r. 1925, pracoval v Ruském zahraničním historickém archivu, přednášel na Ruské lidové univerzitě a v Archeologickém ústavu N. P. Kondakova. Zkoumal především problematiku vnitřního vývoje moskevského státu 16. století a dějiny Ruska v 19. století. Po válce pracoval ve Slovanské knihovně.

Mezi členy ústavu byla i řada významných vědeckých osobností z řad ukrajinské emigrace. Můžeme jmenovat například filologa a etnografa, docenta Ukrajinské svobodné univerzity v Praze Ivana Paňkeviče (1887–1958), který se stal členem Sboru pro výzkum Podkarpatské Rusi již v r. 1928. O rok později se stal činným členem I. odboru filolog Olexander Kollesa (1867–1945), profesor Karlovy univerzity a rektor Ukrajinské svobodné univerzity. Zahraničním členem byl v r. 1936 zvolen významný slavista Dmytro Čyževskij (1894–1977), který během svého pobytu v Československu v letech 1924–1932 přednášel na Ukrajinské svobodné univerzitě. Byl členem Pražského lingvistického kroužku. Zabýval se dějinami kultury, filozofií a slovanskými literaturami. V archivech v Halle Čyževskij objevil vzácné rukopisy J. A. Komenského, které přepisoval a připravoval k vydání.

Všichni tito emigranti byli s Československem úzce spjati – buď zde strávili alespoň část svého života, nebo Československo často navštěvovali a pořádali zde přednášky. Kromě toho byli mezi zahraničními členy Slovanského ústavu další emigranti, kteří však trvale žili jinde v zahraničí. Do začátku druhé světové války se tak členy ústavu stalo celkem 54 vědců z řad ruské a ukrajinské emigrace.

Za války byl ústav zrušen a po znovuzahájení jeho činnosti v r. 1945 se činnost ruských a ukrajinských vědců ve Slovanském ústavu omezila na minimum. Bylo to dáno skutečností, že představitelé starší generace postupně umírali, část emigrantů odešla dále do západní Evropy nebo do Ameriky a část byla násilně deportována do SSSR. Po postupném omezení činnosti a následném rozpuštění Slovanského ústavu se obecně povědomí o vědecké práci emigrantů postupně vytrácelo.

D. Čyževskij (archiv SLÚ)

Výzkum ruské emigrace ve Slovanském ústavu

Ačkoliv ruská emigrace v období první republiky představovala významný a specifický jev, který se odrazil ve všech stránkách tehdejšího života, téma výzkumu jejího kulturního a vědeckého dědictví v Československu bylo v letech komunistického režimu zcela opomíjené a zůstávalo zde téměř neprobádané. Pouze v r. 1969 vznikla skupina, která se touto problematikou začala zabývat, avšak její práce kvůli známým politickým událostem neměla dlouhého trvání. Změna nastala až po r. 1989 v obnoveném Slovanském ústavu. Již v r. 1993 v něm bylo zahájeno studium dějin ruské emigrace v meziválečném Československu. V čele skupiny badatelek, které se ve svém výzkumu zaměřily na informační, historické, literární a vědecké badatelské aspekty emigrantologie, stála až do své smrti Ljubov Běloruss-Běloševská (1946–2013). Ta byla v r. 1986 přijata do Akademie věd jako samostatná odborná pracovnice v oddělení Česko-ruského slovníku, od r. 1991 potom působila v oddělení ruské lexikologie a lexikografie. S tímto oddělením přešla v r. 1992 do obnoveného Slovanského ústavu.

Od samého počátku se pracovnice ústavu snažily shromáždit co nejvíce různorodého materiálu o životě ruských emigrantů (včetně audiozáznamů ústních svědectví příslušníků ruské inteligence), o jejich vědecké a kulturní činnosti a o organizacích

a institucích, které v Československu zakládali. Potřebné údaje získávaly z dobového tisku, z českých i zahraničních archivů, od potomků emigrantů i ve spolupráci se soukromými badateli. Výsledkem jejich práce se během následujících let staly publikace různého druhu, které významně přispěly k rozvoji výzkumu daného oboru v České republice.

V r. 1994 získal Slovanský ústav grant na vědecký projekt Ruská a ukrajinská emigrace v meziválečném Československu (kulturní a vědecký přínos) I. V rámci tohoto grantu vznikla publikace, obsahující vybrané dokumenty z českých archivů, týkající se ruské a ukrajinské emigrace (Sládek, Z. – Běloševská, L. et alii: *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice. 1919–1939*. Práce Slovanského ústavu AV ČR. Nová řada, sv. 3. Euroslavica, Praha 1998). Cílem autorů ve své době ojedinělého sborníku bylo zdůraznit nejdůležitější momenty v dějinách ruské a ukrajinské emigrace na území meziválečného Československa, ukázat základní oblasti její činnosti a přiblížit každodenní život emigrantů, jejich vědecký život i kulturu a sžívání se s novou vlastí. Vybrané dokumenty poskytlý čtenářům přehled o konkrétní situaci emigrace, o jejím materiálním postavení, aktivitách, připomněly její činnost pedagogickou i vědeckou a současně ukázaly zájem československých vědeckých a kulturních organizací o spolupráci s emigrantskými vědci a umělci. Nemalá část byla věnována podpoře ruské emigrace jako celku (tzv. Ruské pomocné akce) i jednotlivých osobností československým státem a prezidentem T. G. Masarykem zvlášť. Z dokumentů jsou patrné také názory T. G. Masaryka a E. Beneše na ruskou emigraci. Každodenní život ruské emigrace přiblížily dobové artefakty tvořící fotografickou přílohu sborníku. Jedná se např. o pozvánky, skupinové fotografie, plakáty apod.

Na tento úspěšný vědecký projekt navázal další grant – Ruská a ukrajinská emigrace v meziválečném Československu (kulturní a vědecký přínos) II. Výsledkem několikaleté práce byly tři publikace – *Duchovní proudy* (Běloševská, L. [red.]: *Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice. 1919–1939*. Práce Slovanského ústavu AV ČR. Nová řada, sv. 6. Praha 1999) a dvoudílná *Kronika kulturního, vědeckého a veřejného života ruské emigrace* (Běloševská, L. [red.] et alii: *Kronika kulturního, vědeckého a veřejného života ruské emigrace v Československé republice*. Díl I. 1919–1929. Práce Slovanského ústavu AV ČR. Nová řada, sv. 8. Praha 2000. Díl II. 1930–1939. Práce Slovanského ústavu AV ČR. Nová řada, sv. 10. Praha 2001).

Sborník analytických studií *Duchovní proudy* byl věnován méně známým aspektům z dějin emigrace. Jednotlivé statě se zabývaly interakcí českého a ruského prostředí, specifikací Prahy jako duchovního, vědeckého a vzdělávacího centra ruské emigrace, literárním životem ruské a ukrajinské emigrace i osobnostmi ruského a ukrajinského vědeckého a duchovního života.

Kronika kulturního, vědeckého a veřejného života ruské emigrace v Československé republice navázala na analogické publikace, které vyšly ve Francii a v Německu. Na základě materiálů získaných převážně z emigrantského periodického i neperiodického tisku, ale i z materiálů české provenience, byla sestavena jednotlivá hesla, dokumentující každodenní život ruské emigrace prostřednictvím soupisu kulturních, společenských i odborných akcí pořádaných emigranty po celém Československu. Všechna chronologicky řazená hesla obsahují údaje o datu, místu konání,

organizátorech, popis akce a informační zdroj. *Kronika* má zásadní význam pro studium emigrantologie. V emigrantské literatuře vytváří jakousi faktografickou osu a standardizuje pohled na celek veřejných projevů emigrace. Její obsah je důležitý nejen z hlediska mezinárodního bádání o ruské emigraci (vzhledem k významu Prahy v ruské emigraci), ale i z hlediska pochopení československé zahraniční politiky v období první republiky, jejíž významnou součástí byla právě politika vůči ruské emigraci. Zároveň svým obsahem *Kronika* přispívá k novým pohledům na úlohu ruské a ukrajinské emigrace v Československu mezi světovými válkami a je přínosem pro naši i zahraniční historiografii.

Další kniha, která vznikla v rámci projektu tzv. *oral history* (Běloševská, L. et alii: *Vzpomínky. Deníky. Vyprávění. (Ruská emigrace v Československu)*. Díl I. Práce Slovanského ústavu AV ČR. Nová řada, sv. 31. Slovanský ústav AV ČR, Praha 2011), byla věnovaná vývoji vztahů ruských emigrantů s českým vědeckým, kulturním i veřejným prostředím. Do této publikace byly ze shromážděného materiálu vybrány písemné vzpomínky a deníky samotných emigrantů a vzpomínky, které badatelky

L. Bělousová-Běloševská
(archiv SLÚ)

několik let nahrávaly při rozhovorech s potomky ruských emigrantů. Texty jednotlivých kapitol jsou podrobně komentovány.

Kromě těchto společných publikací vydala L. Běloševská rozsáhlou monografii věnovanou dílu mladých ruských emigrantů-literátů sdružených v básnické skupině Poustevna (Běloševská, L. [red.]: *«Skit»*. Praha. 1922–1940. *Antologija. Biografii. Dokumenty*. Russkij put', Moskva 2006). Podílela se na ní jako editorka, autorka úvodní studie, komentářů a životopisů jednotlivých spisovatelů. V této antologii vůbec poprvé představila veřejnosti v maximálním objemu literární činnost členů tohoto sdružení. Je zde shrnuta veškerá jejich tvorba, ať již dříve vydaná, nebo ta, která se dosud nacházela v archivech. Tvůrčí portréty jednotlivých osobností jsou doplněny rozsáhlými životopisy.

Julie Jančárková připravila rusky psanou monografii o N. L. Okuněvovi (Jančárková, J. *Istorik iskusstva Nikolaj Lvovič Okunev (1885–1949). Žiznennyj put' i naučnoje nasledije*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012), který byl uznávanou osobností nejen mezi ruskými emigranty ale i mezi československými vědci. Ve svých pracích se věnoval především středověkým freskám a kostelům v Srbsku a Make-donii a výtvarnému umění ruských emigrantů. Pro české čtenáře vyšel stručný výtah z této publikace v řadě Osobnosti edice Věda kolem nás (Jančárková, J. *Nikolaj Lvovič Okuněv*. SŠ AV ČR, v. v. i., Praha 2015). Ve svém dalším díle *Ruská malba, kresba a grafika* táž autorka přibližuje čtenáři na příkladech nejvýznamnějších jmen a děl ruské kultury dějiny ruského výtvarného umění od konce 18. století. Do hloubky se zabývá i ruskou emigrací jak v bývalém Československu, které pro výtvarnou emigraci hrálo zásadní roli, tak i v dalších zemích. Druhou část knihy tvoří katalog sbírky Galerie výtvarného umění v Náchodě. Vedle biografických medailonů jednotlivých umělců obsahuje reprodukce jejich děl a jejich popisy. (Jančárková, J. *Ruská malba, kresba a grafika od 19. do poloviny 20. století ze sbírky Galerie výtvarného umění v Náchodě*. Arbor vitae, Praha 2015.)

Slovanský ústav se v průběhu let podílel i na organizaci několika konferencí a kulatých stolů na téma ruské emigrace v meziválečném Československu. Na jaře 1995 zorganizoval spolu s Ústavem dějin umění AV ČR a Národní galerií v Praze sympozium Seminarium Kondakovianum, věnované 70. výročí úmrtí akademika N. P. Kondakova a založení této instituce, později přejmenované na Archeologický ústav N. P. Kondakova. Sympozium doprovázela výstava ikon a dalších exponátů ze sbírek této světoznámé vědecké emigrantské organizace. Koncem léta téhož roku Slovanský ústav spolu se Slovanskou knihovnou a Společností pro výzkum střední a východní Evropy uspořádal mezinárodní konferenci Ruská, ukrajinská a běloruská emigrace v meziválečném Československu. Výsledky a perspektivy výzkumu. Fondy Slovanské knihovny a pražských archivů. Tímto vědeckým sympoziem ústav navázal na mezinárodní konference k problematice ruské porevoluční emigrace, které předtím proběhly v Moskvě a v Kostnici. V r. 2006 představila L. Běloševská práci své pracovní skupiny a její výsledky na prezentaci Slovan-ského ústavu v instituci Knihovna-fond Ruský exil (Biblioteka-Fond „Russkoje zaruběžje“) v Moskvě. V r. 2008 uspořádal ve spolupráci s moskevským Ústavem slavistiky Ruské akademie věd a se Slovanskou knihovnou mezinárodní vědeckou konferenci na téma Ruská emigrantská kultura a humanitní vědy v meziválečném Československu: oblasti odborné vzájemné spolupráce. O rok později uspořádaly

Slovanský ústav, Slovanská knihovna a Dům ruského exilu Alexandra Solženicyna kulatý stůl věnovaný výsledkům výzkumu v oblasti dějin ruské emigrace v meziválečném Československu. V r. 2010 proběhla v Moskvě na půdě Ústavu slavistiky mezinárodní konference s názvem Na rozhraní dvou kultur: Ruská emigrace v meziválečném Československu. Akce pořádané Ústavem slavistiky AV RF společně se Slovanským ústavem se zúčastnili představitelé z Ruska, Česka, Německa a Rakouska. V r. 2015 ústav ve spolupráci se Slovanskou knihovnou uspořádal mezinárodní kulatý stůl věnovaný 120. výročí narození ruského ekonoma, historika a geografa Petra Nikolajeviče Savického. Mezi projednávanými tématy kulatého stolu byla vědecká činnost Petra Savického, jeho role v eurasijském hnutí i jeho činnost literární. Savickij (1895–1968), žijící v Československu od r. 1921, patřil mezi zakladatele a ideology tzv. eurasijského hnutí. Přednášel na pražské Ruské právnické fakultě, v Ruském institutu zemědělského družstevnictví a na Německé univerzitě. Za 2. světové války byl ředitelem pražského Spolkového ruského gymnázia. Byl členem Pražského lingvistického kroužku, působil jako redaktor v ruských časopisech. V r. 1945 byl zatčen, deportován do SSSR a odsouzen k desetiletému pobytu v nápravných pracovních táborech. V r. 1956 se vrátil do Československa. V r. 1990 byl rehabilitován.

Zatím poslední velkou akcí, díky níž Slovanský ústav společně s Památníkem národního písemnictví představil téma meziválečné emigrace z bývalého ruského impéria široké veřejnosti, byla výstava s názvem *Zkušenost exilu. Osudy exulantů z území bývalého ruského impéria v meziválečném Československu*, která proběhla od června do října 2017 v letohrádku Hvězda. Cílem výstavy bylo zmapování meziválečné emigrace z Ruska z mnoha úhlů pohledu a vnesení tématu do povědomí širší kulturní veřejnosti. Zároveň zde byla prezentována i témata, která stála dosud stranou odborného zájmu, především činnost emigrantů v přírodovědných a technických oborech či v oblasti divadelní a filmové tvorby. Pracovnice ústavu uspořádaly v rámci doprovodného programu několik komentovaných prohlídek pro návštěvníky výstavy a pro studenty vysokých škol.

V současné době vzniká v ústavu rozsáhlý *Biografický slovník ruských emigrantů v meziválečném Československu*. Slovník bude obsahovat cca 1300 hesel a hlavním kritériem pro výběr osobností byla jejich vědecká, kulturní nebo politická činnost. Jsou zde uváděni emigranti, kteří na našem území publikovali, věnovali se vědecké

Výstava *Zkušenost exilu* v letohrádku Hvězda

(archiv autorky)

či umělecké činnosti, představitelé různých emigrantských spolků, ale i ti, kteří v Československu vystudovali, po nějaké době odešli do jiné země a tam dosáhli významných vědeckých úspěchů. Do slovníku jsou zařazeni odborníci z různých oborů – filologové, historikové, pedagogové, právníci, spisovatelé, malíři, herci, politici, lékaři, přírodovědci, technici a další. Ve výjimečných případech se zde objevují rovněž životní partneři a partnerky významných českých osobností (např. manželky Karla Kramáře a Hugo Haase). Kromě základních údajů (jméno, příjmení, eventuálně rodné příjmení, pseudonym, životní data a odbornost) je u jednotlivých osobností uvedeno získané vzdělání a zaměstnání v předrevolučním Rusku. Dále je popsána jejich případná účast v občanské válce a samotná emigrace (kdy emigrovali, jakou cestou a kdy se dostali do ČSR). Následuje popis vzdělání a zaměstnání v Československu a členství v ruských, českých i mezinárodních vědeckých, kulturních a zájmových spolcích a organizacích. Pokud dotyčný z Československa odjel do další země, je uvedeno, kdy a kam odjel, a stručně popsána jeho činnost v novém domově. Jsou zde uvedena získaná vyznamenání a řády. Další část je věnována rodinným příslušníkům: jsou podchycena jména a roky narození a úmrtí a zaměstnání rodičů; u manžela či manželky a dětí jsou přesná data a místa narození a úmrtí, zaměření, eventuálně činnost v emigraci, datum a místo sňatku. Následuje výčet adres, na kterých dotyčná osoba v ČSR bydlela. V odstavci Dílo je odkaz na bibliografii v ČSR. Následuje údaj o českých i zahraničních archivech, ve kterých jsou uloženy materiály dané osobnosti a výběrová literatura. *Slovník* by měl být publikován ruský v r. 2020.

Strategie AV21

Česká verze tohoto slovníku bude po dokončení přístupná pro veřejnost prostřednictvím internetového přístupu v rámci programu Strategie AV21 „Ruská emigrace v meziválečném Československu – digitální zpřístupnění. Ostrovy spolehlivého poznání. Encyklopedická báze digitálního věku“ (v současnosti je slovník přístupný pouze v knihovně Slovanského ústavu).

Výzkum ruské emigrace v meziválečném Československu se do programu Strategie AV21 Paměť v digitálním věku zařadil již na samém začátku své existence v r. 2015 a v jeho rámci byla zpřístupněna část materiálů a výstupů v digitální podobě. Již dříve nahrané rozhovory s emigranty a jejich potomky byly digitalizovány. Badatelům je poskytnuta možnost prezenčního poslechu těchto audiozáznamů ve studovně SLÚ AV ČR, v. v. i. Ke každému rozhovoru byla vypracována popisná metadatová struktura, obsahující stručný obsah rozhovoru a údaje o zmínovaných osobnostech, zpřístupněná přes webové rozhraní (https://slu.futuredev.cz/audio_zaznamy). Nahrávky těchto rozhovorů jsou zcela ojedinělým projektem, který veřejnosti umožňuje dozvědět se více o běžném životě emigrantů, o tom, jak se vyrovnávali s odchodem z vlasti, o sžívání se s novým prostředím apod.

Při studiu pramenů a sběru materiálu vznikla v ústavu evidenční databáze ruské emigrace, v níž jsou shromážděna jména ruských emigrantů, bez ohledu na jejich profesní zaměření. U jednotlivých osob jsou uvedena ta životní data, která se dosud podařilo shromáždit. Evidenční databáze ruské emigrace byla přepracována s ohledem na optimalizaci struktury a data byla přesunuta do SQL databáze.

Ta je nyní přístupná na webových stránkách (<https://slu.futuredev.cz/>). Jako součást aplikace byl vytvořen interaktivní dotazník pro veřejnost, jehož prostřednictvím budou získávány nové poznatky o emigrantech, které se nepodařilo najít v pramenech. Takto získaná data budou po kritickém posouzení a redakci průběžně vkládána do databáze. V současné době obsahuje databáze cca 2500 osob a je průběžně doplňována.

Ruští emigranti hojně publikovali v československých odborných časopisech, denním tisku, týdenících apod. Proto byla založena bibliografická databáze článků ruských emigrantů v českých periodikách. I tato databáze bude průběžně zveřejňována na webových stránkách ústavu.

Závěr

Mnoho osobností z řad ruské emigrace v meziválečném Československu zaujímalo ve svých oborech špičková postavení a dosahovalo značných úspěchů nejen v českém, ale mnohdy i ve světovém prostředí. Emigranti se podíleli na rozvoji naší vědy, kultury a umění, podíleli se na významných stavbách, dosahovali sportovních úspěchů. Bohužel jména těchto lidí byla z politických důvodů na dlouhou dobu zamlčována, a tak postupně upadla v zapomnění nebo o nich ví pouze hrstka odborníků. Slovanský ústav se již téměř tři desetiletí snaží jejich zásluhy alespoň částečně připomínat a vytvořit solidní materiálovou základnu pro další výzkumy.

Připravovány jsou monografie s tematikou byzantské nobility a Chersonu v raném středověku. Společným projektem obou sekcí je výzkum dějin české paleoslovenistiky a byzantologie, jehož cílem je zmapovat v historickém přehledu vývoj obou disciplín od počátků až do současnosti.

Oddělení slavistické lingvistiky a lexikografie se zaměřuje na výzkum slovní zásoby, gramatického systému a nářečí slovanských jazyků. Dlouhodobým předmětem zájmu jsou především jazyky východoslovanské. Výsledkem lexikografické činnosti jsou překladové slovníky ruštiny (mezi nimi *Velký rusko-český slovník* o šesti svazcích) a ukrajinštiny, k oběma uvedeným jazykům vznikly též slovníky neologizmů. Ukrajinsko-český slovník neologizmů byl zpřístupněn on-line. V roce 2018 byla v plném rozsahu zpřístupněna i rusko-česká elektronická slovníková databáze, obsahující 74 000 hesel. V současné době probíhá digitalizace *Velkého česko-ruského slovníku*, který vznikl v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století jako pandán k šestisvazkovému *Velkému rusko-českému slovníku* L. V. Kopeckého a nikdy nevyšel v knižní podobě. Elektronicky je zpracovávána Databáze dialektů Podkarpatské Rusi. Z oblasti jihoslovanských jazyků je připravován k vydání slovinsko-český slovník. V rámci oddělení je též věnována pozornost výzkumu neologizmů v bulharštině a analýze kalků v češtině a lužické srbštině. Z oblasti gramatického výzkumu můžeme zdůraznit výzkum slovesné valence ve slovanských jazycích. Výsledkem je např. kolektivní monografie *Výzkum slovesné valence ve slovanských zemích* (2016).

Oddělení dějin slavistiky a slovanských literatur v posledních letech rozšířilo svůj badatelský záběr o aktuální výzkum interkulturní slavistiky a germanistiky. Základnou tohoto výzkumu je časopis *Germanoslavica*, v jehož tematických číslech jsou od roku 2007 systematicky prezentovány výsledky literárněvědného a literárně-kulturního výzkumu určitých fenoménů v evropských literaturách (k nejúspěšnějším patří *Theatralität in Literatur und Kultur* z roku 2015 či číslo zaměřené na výzkum německé, polské a české literatury o odsunu z postkoloniálního hlediska, jež vzniklo v roce 2017 ve spolupráci s Univerzitou v Pasově). Obdobně zaměřeny jsou týmové projekty ve spolupráci ponejvíce s německými, rakouskými a švédskými kolegy, jejichž výsledkem jsou kolektivní monografie vydávané v německých nakladatelstvích. Jsou to např. knihy *Die Ost-West-Problematik in den europäischen Kulturen und Literaturen Ausgewählte Aspekte* (Praha/Dresden 2009) či *Literatur und menschliches Wissen Analysen zu einer grenzüberschreitenden Beziehung* (Berlin 2018). V současnosti jsou rozpracovány projekty věnované problematice střední Evropy v esejistickém díle Karla-Markuse Gausse (spolu s Univerzitou v Göteborgu a v Lublani), a kulturně-literárnímu toposu Krymu (ve spolupráci s Univerzitou ve Vídni). Zaměstnanci oddělení se ovšem zabývají i výzkumem současné ruské a polské literatury, dějinami meziválečné české a slovenské slavistiky a také dějinami ruské emigrace v meziválečném Československu.

Po revoluci v r. 1917 utíkaly před bolševiky z Ruska na Západ tisíce lidí. Československá vláda v r. 1921 schválila tzv. Ruskou pomocnou akci, která probíhala až do r. 1936. Emigranti přijížděli do ČSR dokončit studia, pokračovat ve vědecké a pedagogické práci, zakládali zde ruská a ukrajinská školní zařízení. Když v r. 1928 zahájil Slovanský ústav fakticky svoji činnost, spojila s ním svůj další vědecký život i řada významných ruských i ukrajinských vědců a profesorů. Do začátku druhé světové války se tak členy ústavu stalo celkem 54 vědců z řad ruské a ukrajinské emigrace.

Od r. 1993 probíhá ve Slovanském ústavu výzkum dějin ruské emigrace v meziválečném Československu, zaměřený na informační, historické, literární a vědecké badatelské aspekty emigrantologie. Výsledkem práce badatelů se během následujících let staly nejen publikace, ale i výstavy určené široké veřejnosti. Emigranti se podíleli na rozvoji naší vědy, kultury a umění, podíleli se na významných stavbách, dosahovali sportovních úspěchů. Slovanský ústav se tak již téměř tři desetiletí snaží alespoň částečně připomínat jejich zásluhy a vytvořit solidní materiálovou základnu pro další výzkum.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Alena Nováková: **Mikroskopické houby na poštovních známkách**

Gabriela Ůzel Volfová: **Islámský feminismus**

Milan Řípa: **Ronald Richter a řízená termojaderná fúze**

V EDICI MIMO JINÉ VYŠLO:

Bronislav Ostřanský: **Současný islám: Tendence a dynamika**

Dalibor Dobiáš: **Rukopisy královédvorský a zelenohorský**

V. Žurek, P. Soukup, R. Novotný: **Centrum medievistických studií**

Edice Věda kolem nás | Prostory společné paměti
Meziválečná ruská emigrace a SLÚ | Dana Hašková

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krře a sazba Serifa. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2019. Ediční číslo 12558. Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jínonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia.cz | www.eknihy.academia.cz